

Mezi diplomacii a perzekucí

**Vladimír Svárovský, československý honorární konzul na Volyni
a oběť sovětské okupace**

JAN DVORÁK – ANNA CHLEBINA

Vladimír Svárovský (1886–?), potomek českých emigrantů usazených ve volyňském Českém Kvasilově, patřil v době mezi světovými válkami k předním osobnostem krajské komunity na západní (polské) Volyni. Jeho aktivní podpora českých, později československých politických a společenských zájmů v zahraničí byla oceňována rovněž ve vlasti jeho předků. Na počátku 30. let proto vstoupil do služeb československé diplomacie: jako honorární konzul ČSR významně přispěl k rozvoji české kultury ve volyňském regionu a k ochraně práv místních Čechů; v rámci možností pomáhal i krajanům strádajícím v sovětské části Volyně. Po březnu 1939 poskytoval podporu také běžencům prchajícím z vlasti okupované hitlerovským Německem. Svárovského tragický osud se naplnil brzy po příchodu Rudé armády na polskou Volyň na podzim 1939 – byl zatčen a následně perzekvován sovětským NKVD. Jeho životní příběh představuje výmluvné svědectví o svévoli sovětské okupační moci, která po anexi východního Polska tvrdě zasáhla i proti mnohým českým krajanům.

válečných konfliktů, které se tímto regionem přehnaly v 17. a 18. století, bylo ovšem zdejší sídlo ještě v 19. století hospodářsky značně zpustošené. Aby se nová česká usedlost odlišila od historického Kvasilova, po rozdělení se jí mezi místními říkalo Kvasilov První (Český Kvasilov) a původnímu Kvasilov Druhý.

Čeští kolonisté si tuto z velké části bažinatou oblast vybrali k osídlení z ryze pragmatického důvodu: přes Kvasilov byla naplánována výstavba železničního úseku mezi městy Zdobunov a Rovno, který by navázal na významnou železniční páteř mezi Kyjevem a Varšavou. To logicky přinášelo hlavně ekonomické výhody. Původní plán však nakonec úplně nevyšel: menší zastávka v Kvasilově zahájila provoz až v roce 1906, ještě později, v roce 1918, vznikla stanice a teprve v roce 1923 na ni byla instalována cedule s názvem místa *Kvasilov*, u které bylo povoleno úplně zastavení vlaků.²

Navzdory dočasné absenci železnice i jiným nepříznivým vlivům se Český Kvasilov velmi brzy stal jednou z nejvýznamnějších a nejpočetnějších krajských lokalit na celé Volyni: patřil ke třinácti českým koloniím, v nichž v 80. letech 19. století žili výhradně Češi (812 osob, 23 rodin),³

 Český Kvasilov¹ (polsky Kwasilów Czeski, ukrajinsky Kvasyliv) patří k vůbec nejstarším českým koloniím na Volyni. Založen byl v roce 1870 poté, co spolek čítající více než deset českých rodin odkoupil od knížat

Radziwiłłových samotu spolu s přílehlým pozemkem v katastru obce Kvasilov nedaleko města Rovna (polsky Równe, ukrajinsky Rivne), správního centra zdejší oblasti. Původní Kvasilov byl založen již v polovině 15. století, v důsledku řady

 Honorární konzul ČSR Vladimír Svárovský, 1936 (foto: NA)

Vladimir Svárovský

Budova továrny Vladimíra Svárovského v Kvasilově. Kolorovaná fotografická pohlednice, 20. léta 20. století. (foto: NA)

a ani později nebyl tento jednoduší národnostní poměr Kvasilova nijak výrazně narušen. Počet obyvatel se až do začátku druhé světové války pohyboval mezi 680 a 750 osobami.⁴

Z ekonomického hlediska byl Český Kvasilov středně bohatá obec: měly zde sídlo některé průmyslové, zemědělské i obchodní podniky, které také zaměstnávaly většinu obyvatel místních i z širšího okolí. K největším zdejšími zaměstnavatelům přitom patřila továrna a slévárna firmy Svárovský, za prací se ale jezdilo i do okolních měst, hlavně do Rovna a Zdobunova.⁵

Zemědělská výroba se zde zaměřovala na pěstování obilovin, zejména pšenice, nejvíce se ale dařilo chmelařství. Od konce 19. století patřila kvasilovská oblast k největším

chmelařským regionům v carském Rusku a toto postavení si udržela i během polské éry. Od roku 1881 pak existoval v Kvasilově pivovar a fungovaly zde i další podniky na zpracování chmele. Jejich zařízení z velké části montovala již zmíněná firma Svárovský.⁶

Český Kvasilov se dále vyznačoval čilým spolkovým a kulturním životem, odrážejícím jeho výrazně český charakter. Na počátku 20. století zde působily sbory dobrovolných hasičů, ochotnický spolek i veřejná knihovna. Dále tu pak samozřejmě fungovala česká škola s českým učitelem.⁷

V roce 1911 byla v obci založena jedna z prvních sokolských jednot na Volyni, následně vystavěna i prostorná sokolovna a sokolský sta-

dion (zřejmě jediný svého druhu na Volyni).⁸ A právě místní Sokol se stal i v Kvasilově centrem společenského dění, které spojovalo místní obyvatele a podporovalo jejich kulturní a vlastenecké povědomí.

SVÁROVŠTÍ NA VOLYNI

Jak již bylo zmíněno, největším zaměstnavatelem v Českém Kvasilově a okolí byla rodina Svárovských, která zde provozovala továrnu na hospodářské stroje a slévárnu. Zakladatel podniku, strojní zámečník Jindřich Svárovský (nar. 1851 v Šumburku nad Desnou), se na Volyn přistěhoval v roce 1883. Nejprve si v Kvasilově otevřel kovářskou dílnu, postupně ji rozšiřoval, až ji roku 1892 přeměnil na samostatnou slévárnu litiny a mědi. Z tohoto základu později vyrostla továrna na hospodářské stroje a slévárna Vladimíra Svárovského, Jindřichova syna. Firma patřila k neúspěšnějším podnikům v oboru na celé Volyni. Zaměstnávala mnoho obyvatel Kvasilova a okolních obcí: několik desítek až stovek řemeslníků a dělníků v různých obdobích.⁹ Pokud jde o výrobní sortiment, podnik produkoval například parní stroje, zařízení pro parní a vodní mlýny, čerpadla, zemědělské stroje (mlátičky, žentoury, řezačky), litinové pomníky, lisy na chmel a další výrobky.

Dodejme, že na rozvoji rodinného podniku měla nemalé zásluhy i manželka zakladatele Aloisie (nar. 1862), rozená Stránská. Manželům

1 K historii obce Český Kvasilov blíže viz ŠERETŮK, Mikuláš: *Kronika Českého Kvasilova*. Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Praha 2003.

2 Tamtéž, s. 20.

3 VACULÍK, Jaroslav: *Dějiny volyňských Čechů I*. Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Praha 1997, s. 12.

4 ŠERETŮK, Mikuláš: *Kronika Českého Kvasilova*, s. 49.

5 Blíže viz tamtéž, s. 91–95.

6 Blíže viz tamtéž, s. 15–16.

7 Blíže viz tamtéž, s. 16–25.

8 Tamtéž, s. 21.

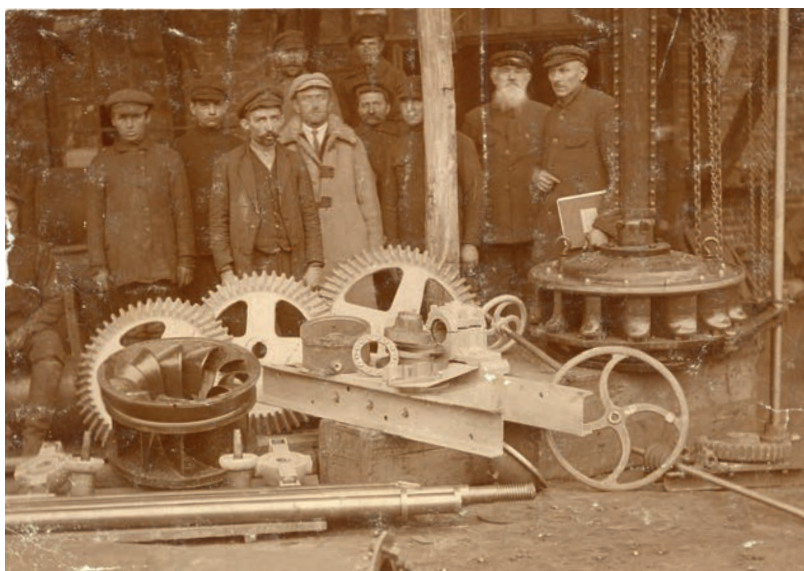
9 Tamtéž, s. 26.

Svárovským se narodily dvě děti – syn Vladimír a dcera Anna (1892–?), přičemž Vladimír přišel na svět 8. října 1886. Jeho tragický životní osud je předmětem tohoto textu.

OSOBNÍ A PROFESNÍ ŽIVOT V. SVÁROVSKÉHO

Nejvíce informací o životě Vladimíra Svárovského pochází z životopisu,¹⁰ který sám sepsal roku 1930 pro československé úřady jako součást přihlášky na připravovanou funkci honorárního konzula: po vychození obecné školy v Kvasilově dokončil reálku v osadě Kamrat v Besarábii (dnes Comrat v Moldávii). V roce 1904 byl přijat ke studiu na technologickém institutu v tehdejší Sankt-Petěrburgu (dnes Petrohrad). Po několika letech strávených na studiích v ruské metropoli se zapsal coby řádný posluchač na strojní oddělení pražské techniky, kterou úspěšně absolvoval v roce 1914. Začátek první světové války zastihl Svárovského ještě v Praze, kde byl nejprve jako ruský státní příslušník internován a následně mu bylo úředně zakázáno opustit hlavní město. Zaměstnán byl tou dobou v technické kanceláři inženýra V. Kočky na Smíchově a pracoval i na technologickém česko-německo-ruském slovníku, jehož vznik financoval továrník V. Křídlo.

Po utichnutí zbraní v roce 1918 se Svárovský vrátil na Ukrajinu. Místo na Volyň ale zamířil do města Brovary u Kyjeva, kam byl jeho otec za války evakuován i s částí rodinného podniku a dělníky. Po otcově smrti v roce 1921 prodal Svárovský mladší

Zaměstnanci Svárovského továrny u svých výrobků, nedatováno (foto: NA)

veškerou původní techniku firmy, propustil dělníky a s penězi odešel zpět do Kvasilova, aby nezůstal na sovětském území.¹¹

Znovu zprovoznil původní závod, který se pak podílel na obnově řady místních podniků zničených světovou nebo občanskou válkou, vyráběl či konstruoval různá zařízení pro jednotlivé průmyslové obory a dodával zemědělské stroje místnímu rolnictvu. Významným impulzem pro další rozvoj firmy bylo otevření železniční stanice v Kvasilově, jejíž zřízení Svárovští v minulosti významně podporovali. Její výhodou byla centrální a strategická poloha v regionu, což se promítlo i do jejího intenzivního využívání: na přelomu 20. a 30. let zde zastavovalo až 16 vlaků denně, což bylo na tehdejší poměry nadprůměrné.

Hlavním zdrojem obživy Vladimíra Svárovského zůstal po celou

dobu jeho podnik. Vedle toho se ale věnoval i dalším činnostem v oboru a současně zastával řadu veřejných funkcí: např. působil jako přísežný znalec při oceňování průmyslových podniků, v letech 1918–1929 byl členem komise pro rozložení daní při Daňovém inspektorátu, stejně jako komise pro úpravu cest při Rovenském zastupitelstvu.

Svého významného postavení v Kvasilově, respektive na Volyňi, využíval také k iniciativnímu zapojení do místního společenského a kulturního života. Od roku 1923 zastával funkci starosty místní sokolské jednoty, byl členem dalších spolků a organizoval různé veřejné aktivity. Osobní život Vladimíra Svárovského se zdál být klidný a spořádaný. Jeho manželkou byla volyňská Češka Věra¹² (nar. 1900 v Hulči, okr. Zdobunov), žili v Kvasilově a měli syna Jaroslava (nar. 1925).

¹⁰ Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), f. I/1 – konzuláty, k. 73, Curriculum vitae Vladimíra Svárovského, 19. 1. 1930.

¹¹ Po uzavření Řížského míru v roce 1921 mezi Polskem a bolševickým Ruskem (od roku 1922 SSSR) byla Volyň rozdělena mezi oba tyto státy. Polsko si přitom ponechalo větší část území, na němž bylo zřízeno Volyňské vojvodství s administrativním centrem v Lucku. Češi žijící zde se tím automaticky stali polskými občany.

¹² Rodné příjmení Věry Svárovské se nepodařilo v dostupných pramenech dohledat.

DIPLOMATICKÉ VZTAHY ČSR S POLSKEM

Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 bylo klíčovým úkolem nové zahraniční politiky navázat plnohodnotné diplomatické vztahy se sousedními státy. Polsko, které se rodilo z válečného chaosu obdobně jako Československo, uznala československá vláda *de iure* v roce 1919 a již na konci května téhož roku se uskutečnily první oficiální diplomatické kontakty. Přestože v tu dobu vrcholil vzájemný konflikt o Těšínsko, další progres byl v tomto směru překvapivě rychlý: koncem března 1920 začalo ve Varšavě působit československé vyslanectví a v následujících letech vznikla na polském území rozsáhlá síť konzulárních úřadů. ČSR tam v meziválečném období postupně otevřelo pět řádných konzulátů (v Krakově, Katovicích, Poznani, Lvově a Gdyni) a dále i jeden honorární konzulát na Volyni.¹³

Navzdory dílčím diplomatickým úspěchům při snahách o normalizaci československo-polských vztahů na počátku 20. let přetrvávaly mezi oběma státy i nadále zásadní rozpory. A nešlo přitom jen o rozdělené Těšínsko. Zatíženy byly kromě územních i jinými politickými a ekonomickými spory, z nichž mnohé se i přes opakované snahy nepodařilo nikdy zcela překlenout. Oboustranná nedůvěra na politické úrovni se logicky negativně promítala i do života polské a české národnostní menšiny v každém z těchto států, v případě té české na národnostně pestré Volyni pak

obzvlášť. Vrcholu dosáhlo oboustranné napětí během mnichovských událostí na podzim 1938, kdy vedle německé okupace československého pohraničí došlo rovněž k polskému záboru československého Těšínska. Změnu, a to i v diplomatické rovině, o několik měsíců později přinesl až začátek druhé světové války a rozbití nezávislého Polska.¹⁴

KVASILOVSKÝ KONZULÁT

V kontextu složitých československo-polských vztahů meziválečného období představoval honorární konzulát v Českém Kvasilově, otevřený roku 1931, vlastně unikátní instituci. Šlo o jediný diplomatický úřad ČSR onoho typu v Polsku, přitom s působností omezenou výhradně na Lucký okres Volyňského vojvodství. Jeho zřízení si vyžádaly primárně praktické potřeby místních krajanů, jak to před sovětskými vyšetřovateli po svém zatčení v roce 1940 vysvětloval i sám V. Svárovský: „*Jmenování honorárního konzula Československé republiky na Volyni bylo vynuceno skutečností, že tamní českoslovenští občané museli dojíždět na konzulát do Varšavy, kde mohli řešit všechny potřebné věci, včetně záležitostí méně závažných, což s sebou neslo řadu nepříjemností, zejména finančních. Tato okolnost vedla československé občany na Volyni k tomu, aby se obrátili na vyšší orgány s žádostí o vyřešení této otázky, zejména proto, že se ve Volyni nachází 30–35 českých kolonií.*“¹⁵

Vznik kvasilovského úřadu byl tedy motivován především strategickou dostupností a potřebami místních

Čechů, které se projevovaly v osobní, společenské i ekonomické rovině. Z širší perspektivy měla samostatná instituce zároveň lépe garantovat rozvoj společenského a kulturního života, především v českém duchu, a dále podporovat odbytiště československého zboží na Volyni i jeho vývoz opačným směrem.

Pražské ministerstvo zahraničních věcí (MZV) od počátku počítalo s tím, že do funkce honorárního konzula dosadí respektovaného člena místní komunity.¹⁶ O místo v roce 1930 projevíli zájem dva uchazeči – Rudolf Josef, majitel firmy R. Josef a S-ka v Zdobunowie, a právě inženýr Vladimír Svárovský. Ministerstvo nakonec vybralo druhého z nich, především pro jeho pověst, osobní autoritu, dosavadní zásluhy a také pro praktické výhody, které nabízel: konzulát mohl být umístěn zdarma v jeho tovární kanceláři. Svárovského velkou předností byla navíc výjimečná jazyková vybavenost; údajně ovládal na různé úrovni více než deset evropských i orientálních jazyků.¹⁷

Po schválení konzulátu československou vládou 11. září 1930 obdržel Svárovský prostřednictvím vyslanectví ve Varšavě konzulský patent a potřeby pro nový konzulát: vývěsní štít, státní vlajku, razítka a mapu ČSR. Služební slib složil ve Varšavě 11. května 1931. O čtyři dny později, 15. května 1931, kvasilovský konzulát oficiálně započal svou činnost.¹⁸ Funkce zástupce honorárního konzula zůstala zpočátku neobsazena, až v roce 1933 se jím stal český učitel Vladimír Tomáš.¹⁹

13 Historie diplomatického zastoupení v Polsku – viz https://mzv.gov.cz/warsaw/cz/o_velvyslanectvi/historie_diplomatickeho_zastoupeni_cr_v/historie_diplomatickeho_zastoupeni_ceske.html (citováno k 28. 1. 2026).

14 Blíže viz např. DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2002, s. 135–170.

15 *Deržavnyj archiv Rivnenskoj oblasti* (Státní archiv Rivnenské oblasti, DARO), f. 2771, inv. 2, sp. 245, Protokol výslechu V. Svárovského z 13. 5. 1940, l. 11. Překlady z ruštiny a ukrajinštiny Jan Dvořák a Anna Chlebina.

16 AMZV, f. I/1 – konzuláty, k. 73, vyjádření ve věci zřízení honorárního konzulátu na Volynsku v Polsku ze 17. 9. 1929.

17 Tamtéž, žádost V. Svárovského o jmenování honorárním konzulem pro Volyň, 19. 1. 1930.

18 Tamtéž, oznámení velvyslanectví ČSR ve Varšavě MZV v Praze z 11. 5. 1931.

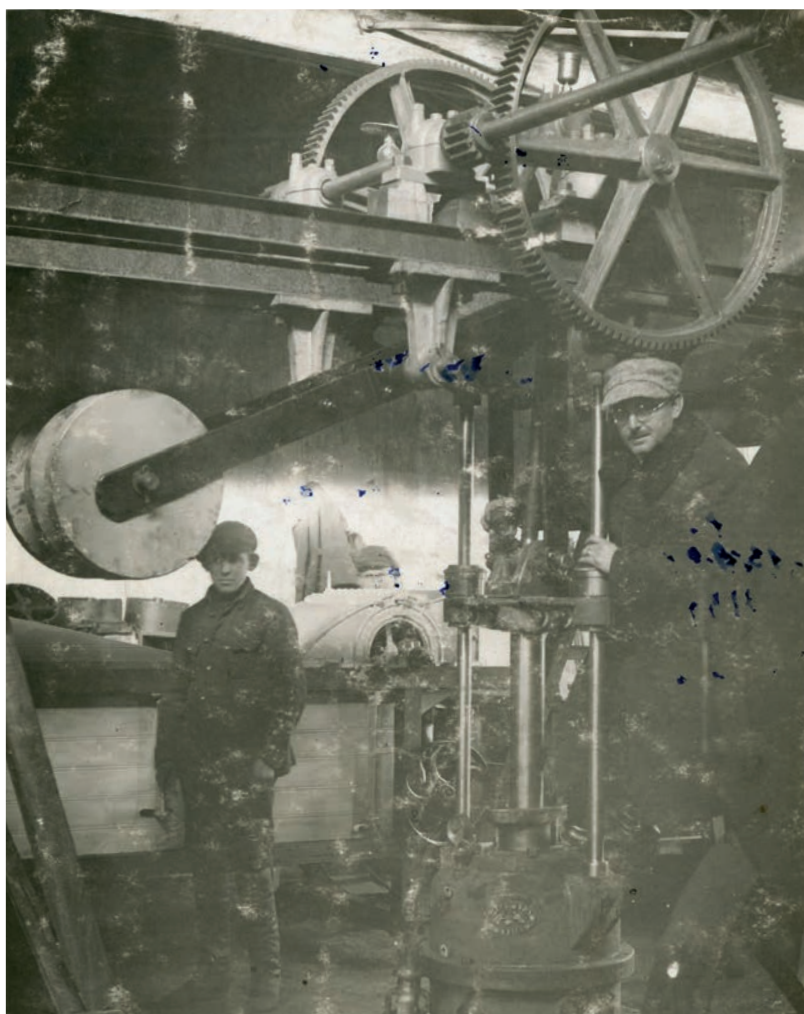
19 Tamtéž, Curriculum vitae Vladimíra Tomáše, 13. 7. 1933.

ÚKOLY A KOMPETENCE KONZULÁTU

Hlavní poslání tradičních konzulátů spočívalo v ochraně práv a zájmů Československa, v péči o jeho občany a v podpoře spolupráce v různých oblastech, například kulturní či vědecké. Důležitou roli plnily také v hospodářské sféře: měly chránit ekonomické zájmy státu, dohlížet na dodržování mezinárodních smluv a odstraňovat překážky bránící rozvoji obchodních kontaktů.²⁰ V případě honorárního konzulátu byly pravomoci ze své podstaty omezené, ale základní agenda byla podobná.

Konzul Svárovský u výsledku v roce 1940 popsal svou pracovní náplň těmito slovy: „[...] spočívala ve vyřizování víz pro vstup a průjezd Československem, řízení obchodních vztahů se společnostmi ohledně prodeje a nákupu zboží a přidělování dávek vdovám a sirotkům po legionářích, otázky dědictví a tak dále. Žádnou jinou práci jsem nevykonával.“²¹

Ve skutečnosti však jeho aktivity vykazovaly podstatně širší záběr, zejména šlo-li o kulturní a turistickou propagaci a informační činnost. Pravdou také zůstává, že pravomoci kvasilovského konzula v ryze diplomatické, případně i sociální rovině nebyly zpočátku jednoznačně vymezeny a teprve v průběhu času docházelo k jejich postupnému upřesňování. Až v listopadu 1935 MZV stanovilo detailní rozsah působnosti zdejšího úřadu. Patřila k nim obchodní a vízová agenda, sociální péče o krajany a možnost vybírat určité poplatky k částečné úhradě provozu konzulátu.²² V pasových záležitostech konzulát dále odkazoval žadatele na řádné konzuláty ČSR ve Varšavě a Lvově.

Jedna z dílen kvasilovské továrny. Majitel Vladimír Svárovský je na snímku vpravo, nedatováno. (foto: NA)

Volba Kvasilova jako sídla konzulátu se již v krátké době ukázala jako správná. Budova továrny, a současně i sídla konzulátu, se nacházela pouhých padesát metrů od železniční stanice, odkud denně odjíždělo několik spojů v obou směrech. Místním obyvatelům tak úřad usnadňoval nejen cesty do Československa, ale i vyřizování běžných praktických

záležitostí – například dovoz českých knih, objednávání předplatného českých časopisů, studium v Československu či rozšiřování obchodních kontaktů českých firem z Volyně. Export jejich zboží do vlasti byl díky tomu výrazně usnadněn. Obdobně konzul Svárovský podporoval odběr československých výrobků na Volyni, a to zejména v českých koloniích.²³

20 Historie diplomatického zastoupení v Polsku.

21 DARO, f. 2771, inv. 2, sp. 245, Protokol výsledku Vladimíra Svárovského z 13. 5. 1940, l. 11.

22 AMZV, f. I/1 – konzuláty, k. 73, Dekret (dopis) Vladimíru Svárovskému č. 147.484/I-1/35 z 20. 11. 1935.

23 VACULÍK, Jaroslav: *Dějiny volyňských Čechů II*. Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Praha 1998, s. 50.

NAPJATÉ ČESKO-POLSKÉ VZTAHY

Ačkoli krajanské aktivity na polské Volyni měly převážně hospodářský či společenský charakter a konzulát se vyhýbal kontroverzním politickým iniciativám, natož nepřátelské činnosti vůči Polsku, čelilo československé zastoupení stále častěji odporu a restriktivním zásahům ze strany polských úřadů. Zvláště popudlivě reagovala polská strana na vzdělávací a osvětovou činnost zdejších Čechů zaměřenou na podporu Československa. Nejviditelněji se to projevovalo v oblasti školství: polské ministerstvo školství záměrně omezovalo národnostním menšinám (tedy nejen Čechům) povolení k výuce v mateřském jazyce, snižovalo finanční podporu bilingvních škol (tehdy už polsko-českých vedených Poláky v českých koloniích), cíleně kontrolovalo cizí učitele, a některé z nich polské orgány dokonce ze země vypověděly. Do potíží se tak kvůli svým „nepřístupným“ vzdělávacím aktivitám dostal i český učitel Vladimír Tomáš, zástupce Svárovského, kterého přeložili z Kvasilova na školu do Zdolbunova, aby byl pod lepším dohledem polských orgánů.²⁴

S trvalou skepsí pohlíželi Poláci také na tělovýchovnou organizaci Sokol, která měla na Volyni mimořádně silnou základnu. Sokolské jednoty zde působily prakticky v každé české obci a pořádaly četné kulturní i sportovní akce mezi místními družstvy. Jejich cílem bylo kromě jiného udržovat právě národní povědomí krajanů.

Volyňští sokolové se také pravidelně účastnili všesokolských sletů

v Praze. O průběžně rostoucí popularitě Sokola mezi nimi svědčí i jejich rostoucí účast: na VIII. slet v roce 1926 odjelo z Volyně do Prahy okolo 120 sokolů, IX. sletu v roce 1932 se jich zúčastnilo už přes 700.²⁵ Právě s jejich účastí na tomto sletu se pojí jedna zajímavost: ne každý cvičenec měl cestovní pas. V roce 1932 tak do Prahy vycestovalo 175 osob ve věku od 12 do 71 let na jediný pas honorárního konzula Svárovského. Fakticky to bylo provedeno tak, že dostal jednorázový cestovní doklad, do kterého byly vlepny dodatečně strany s fotografiemi a údaji doprovázejících osob.²⁶

Odjezd volyňských Sokolů do vlasti jejich předků v roce 1932 ale již probíhal v atmosféře narůstající nedůvěry mezi oběma stranami. Polské řídicí struktury, stále více ovlivňované nacionalistickými proudy, už tehdy kritizovaly představitele českého živlu na Volyni pro jejich údajné šovinistické tendence. V této souvislosti byl opakovaně zmiňován i Vladimír Svárovský, jeden z předních sokolských funkcionářů. Na zhoršující se podmínky panující na Volyni si stěžovali i sami volyňští Češi. Také na Prvním sjezdu zahraničních Čechů a Slováků v Praze, konaném počátkem července 1932 souběžně s všesokolským sletem, zaznívala z jejich úst tato kritika. Delegace z Volyně čítala třináct členů, mezi nimi byl i Vladimír Svárovský.²⁷

Navzdory dílčím pokusům obou stran se nepodařilo vzájemné napětí v průběhu 30. let zmírnit; spíše naopak. V souvislosti s rostoucími ambicemi Polska, usilujícího o postavení regionální velmoci a územní expanzi,

s čímž úzce souvisela i otázka budoucího statusu Těšínska, se vzájemné vztahy dále vyostřovaly.

Tento vývoj se znovu odrazil i na Volyni, což dokládají konkrétní události, zejména z kritického roku 1938, kdy se Československo ocitlo pod stále silnějším tlakem nacistického Německa: např. už v říjnu 1936 starosta Rovenského okresu nepovolil kvasilovským Čechům veřejnou oslavu československého státního svátku. V dubnu 1938 pak polské ministerstvo vnitra dokonce požadovalo odvolání Svárovského z konzulské funkce kvůli jeho údajně šovinistickému zaměření, k tomu ale pro nesouhlas československé strany prozatím nedošlo.²⁸ Poláci mu tak alespoň záměrně komplikovali další výkon funkce, což negativně ovlivňovalo i ostatní Čechy: když se v průběhu květnové mobilizace v Československu na konzulátě v Kvasilově přihlásilo přes dvacet mladých volyňských Čechů do československé armády, obdržel konzul Svárovský z varšavského vyslanectví zákaz vydat jim vstupní víza do ČSR.²⁹

Napětí spojené s mnichovskou krizí, již vedle německých požadavků na odstoupení československého pohraničí provázal také polský tlak na odstoupení československé části Těšínska, se projevilo i na Volyni. Koncem září 1938 se ve všech zdejších městech a městečkách konaly manifestace Poláků protestujících proti údajnému českému útlu na Těšínsku. Protesty doprovázely incidenty týkající se českých institucí na Volyni. Účastníci protestů přitom vytloukali okna a výlohy českých škol

24 ŠEREŤUK, Mikuláš: *Kronika Českého Kvasilova*, s. 18.

25 Tamtéž, s. 22.

26 DARO, f. 30, inv. 19, sp. 191, Cestovní pas (polský) na jméno Swarowski Włodzimierz-Henryk, l. 246o.

27 VACULÍK, Jaroslav: Drobnosti o tzv. antipolské činnosti českých kolonistů na Volyni. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity*, řada společenských věd, 2014, roč. 28, č. 1, s. 156–157.

28 TÝŽ: *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 49.

29 Tamtéž.

i obchodů, poléváli dveře dehtem a vykřikovali hesla jako „Pryč s Čechy!“ a „Češi do Prahy!“.³⁰ O tom, zda se to týkalo přímo i Českého Kvasilova, konkrétní informace chybějí.

Přes všechny polské obstrukce dokázala československá strana ještě na přelomu let 1938–1939 odolávat tlaku na zrušení kvasilovského honorárního konzulátu. Ten pokračoval ve své činnosti a Vladimír Svárovský zůstal oficiálně ve funkci až do března 1939, kdy definitivní rozpad Československa ukončil jeho úřední působení – ovšem jen formálně.

POMOC KRAJANŮM NA SOVĚTSKÉ VOLYNĚ

Svárovský se zasazoval nejen o práva Čechů v polské části Volyně, ale pokud to šlo, pomáhal i krajanům, kteří mezi válkami žili a často i silně strádali na sovětské Volyni. O tomto druhu pomoci však existují jen kusé informace. Část této agendy popisuje ve svém díle např. historik Jaroslav Vaculík: konzulát např. ulehčoval Čechům vypovězeným ze SSSR³¹ přejezd přes Polsko, přičemž tyto osoby byly dirigovány přes Volyn po trase Šepetovka (SSSR) – Zdobunov (Polsko), aby se po cestě zastavily v Kvasilově, kde obdržely půjčku a jízdenku do Lvova. Tamní konzulát je pak směřoval do ČSR přes Volovec na Podkarpatské Rusi. K tomuto účelu konzulát dostával speciální prostředky z vyslanectví z fondu ministerstva sociální péče. O všech vypovězených byl konzulát informován telegraficky z vyslanectví v Moskvě nebo ve Varšavě. Tato akce začala v roce 1936 a týkala se 20–40 osob ročně.³²

Zařazník do paszportu zagranicznego Nr. 3-42/708 z dnia 28. VI. 1932 roku.

W Y K A Z

osób uprawnionych do wyjazdu z Czechosłowacji pod kierownictwem Włodzimierza Henryka ŚWIĄCISIA, na podstawie bezpłatnego paszportu zagranicznego zbiorowego, wydanego przez Starostwo Noweńskie dnia 28. czerwca 1932 roku za Nr. 3-42/708.

L.	Nazwisko i imię	L.P.	Nazwisko i imię.
1	Albracht Maria	53	Kucharz Włodzimierz
2	Antonowa Sabina	54	Kuczerczyk Filomena
3	Antypowicz Kacenia	55	Kutek Antoni
4	Antypowicz Aleksandra	56	Lokwenc Lubow
5	Beczkar Antoni	57	Lingart Józef
6	Beczkar Ignacy	58	Morawa Maria
7	Bonczek Winodora	59	Macek Hilji
8	Beczak Teodor	60	Macek Emilia
9	Bedrycz Gregor	61	Martynowski Wacław
10	Czech Józef	62	Macek Wiera
11	Czerwinski Kładja	63	Maks Helena
12	Czupak Antoni	64	Maka Emilia
13	Czupak Emilia	65	Matek Jan
14	Czupak Lubow	66	Malinowska Amelia
15	Czupak Józef Antoni	67	Matyj Franciszek
16	Czupak Maria	68	Margz Anna
17	Czupak Anna	69	Martynek Waczesław
18	Czupak Barbara	70	Medunowa Lubow
19	Czupak Antoni	71	Medunowa Włodzimierz
20	Czupak Zofia	72	Mazanek Mirosław
21	Czupak Jarosław	73	Mendlik Włodzimierz
22	Czupak Józef	74	Memon Józef Włodzimierz
23	Czupak Józef	75	Mironowicz-Lizan Afanazy
24	Czupak Józef	76	Mytkowska Zofia
25	Czupak Jan	77	Mraczek Roscisław Rudolf
26	Czupak Włodzimierz	78	Mraczek Róża
27	Czupak Włodzimierz	79	Maks Waczesław
28	Czupak Włodzimierz	80	Nickiewicz Ksenja
29	Czupak Włodzimierz	81	Nouza Jemeljan
30	Czupak Włodzimierz	82	Nowa Maria
31	Czupak Włodzimierz	83	Nowotna Jefrosinja
32	Czupak Włodzimierz	84	Nowak Franciszek
33	Czupak Włodzimierz	85	Otmaz Jarosław
34	Czupak Włodzimierz	86	Panek Wsiewołod
35	Czupak Włodzimierz	87	Perny Jarosław
36	Czupak Włodzimierz	88	Petryczek Włodzimierz
37	Czupak Włodzimierz	89	Petryczek Jan
38	Czupak Włodzimierz	90	Petryczek Olga
39	Czupak Włodzimierz	91	Petryczek Józef
40	Czupak Włodzimierz	92	Piksa Wacław
41	Czupak Włodzimierz	93	Poliszczuk Aleksey
42	Czupak Włodzimierz	94	Prokopowa Józefa
43	Czupak Włodzimierz	95	Rebl Jerzy
44	Czupak Włodzimierz	96	Rosenblit Boris
45	Czupak Włodzimierz	97	Roszczyński Piotr
46	Czupak Włodzimierz	98	Roszczyńska Anna
47	Czupak Włodzimierz	99	Sakowicz Maria
48	Czupak Włodzimierz	100	Solar Antoni
49	Czupak Włodzimierz	101	Solar Lubow
50	Czupak Włodzimierz	102	Stangret Pantalimon
51	Czupak Włodzimierz	103	Szulc Franciszek-Mikołaj
52	Czupak Włodzimierz	104	Szulc Włodzimierz
		105	Szulcowa Maria

Úvodní strana ze seznamu osob cestujících do ČSR v roce 1932 na pas Vladimíra Svárovského (repro: DARO)

³⁰ Tamtéž.

³¹ Až do roku 1935 bylo mnoho čs. příslušníků odsouzených v SSSR za politické přečiny vyhoštěno ze země. Někdy k tomu došlo rovnou po odsouzení, jindy však až po několikaletém trestu v nápravně-pracovních táborech.

³² VACULÍK, Jaroslav: *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 49.

První strana s fotografiemi cestujících jakožto příloha Svárovského pasu (repro: DARO)

O roli Svárovského v pomoci vyhoštěným krajanům ze SSSR se částečně dozvídáme i z jeho výsledku u NKVD z 13. května 1940: „Během posledních dvou až tří let mi polské železniční a policejní orgány opakovaně prostřednictvím Červeného kříže odkazovaly osoby vyhoštěné ze SSSR a zadržované

na stanici Zdobunovo s žádostí o finanční pomoc. Tito lidé byli vyhoštěni [...] s omezenou částkou peněz – valut – a po příjezdu [...] většinou z nich chyběly potřebné finanční prostředky na cestu, takže je polské úřady posílaly ke mně, jelikož jsem bydlel v obci Kvasilovo, 3 km od stanice Zdobunovo. Po vypl-

nění potřebných papírů jsem jim půjčoval menší částku peněz, kterou museli po příjezdu [do ČSR] vrátit. Tyto osoby měly jízdenky a potřebovaly malé částky peněz na pokrytí nákladů na zavazadla nebo stravu.“³³

Podpora konzulátu se netýkala jen krajanů, ve 30. letech poskytoval i bezplatná víza volyňským Ukrajincům (z polské části) pro vstup do Československa, většinou ke studiu na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech. Takových lidí bylo až několik desítek.

ZASTAVENÍ ČINNOSTI KONZULÁTU

Už dva dny po německé okupaci zbytku Československa, 17. března 1939, obdržel honorární konzul Svárovský telegram z československého vyslanectví ve Varšavě, aby podle nařízení posledního ministra zahraničních věcí samostatné republiky Františka Chvalkovského předal spisy německé diplomatické misí. Na Volyni ale žádný německý konzulární úřad nebyl, neboť Poláci neměli zájem na tom, aby tam vznikl. Proto se polské ministerstvo zahraničních věcí obrátilo na Svárovského, aby zlikvidoval agendu konzulátu a vzdal se hodnosti konzula. Vzhledem k novým poměrům totiž jakožto polský občan nemohl nadále vykonávat tuto funkci.³⁴

Sváróvský byl nucen ustoupit: 8. dubna 1939 předal v Kvasilově referentovi vojvodského úřadu inventář konzulátu, dokumentaci za osm let svého úřadování, úřední knihovnu a pokladni hotovost. Československé vyslanectví ve Varšavě ale ještě 12. dubna žádalo, aby všechny tyto materiály byly odevzdány jemu. K tomu už ovšem dle dostupných informací nedošlo.³⁵

33 DARO, f. 2771, inv. 2, sp. 245, Protokol výsledku Vladimíra Svárovského z 13. 5. 1940, l. 14.

34 VACULÍK, Jaroslav: Dějiny volyňských Čechů II, s. 49.

35 Tamtéž.

Poslední strana s fotografiemi cestujících, mezi nimiž byly i malé děti (repro: DARO)

Přestože honorární konzul dokonce pod nátlakem svou diplomatickou funkci oficiálně opustil, svých povinností se nevzdal – a reálná situace mu to ani neumožňovala. Bylo totiž nezbytné pomoci v první řadě značnému počtu běženců, kteří z okupované vlasti utekli po březnu 1939 právě do Polska. Jejich situace nebyla v mnoha případech jednoduchá, protože se k nim úřady

obvykle nechovaly právě vstřícně, v lepším případě jim povolovaly dočasný pobyt, ale neposkytovaly právo azylu. Navíc šlo často o nemajetné osoby, tudíž odkázané na pomoc svého okolí.³⁶ V tomto ohledu byla podpora od starousedlíků-krajanů v Polsku důležitá.

Svárovský tak během roku 1939 hledal v první řadě různé možnosti, jak zabezpečit uprchlíky. Současně

se snažil i přes dřívější vzájemné spory udržovat vstřícnou spolupráci s polskými úřady, aby mj. dokázal – což se zvláště potvrdilo v týdnech před útokem nacistického Německa –, že i místní Češi jsou ochotni v těžkých chvílích poskytnout pomoc ohroženému Polsku. Šlo ale o marnou snahu, neboť o osudu země bylo již brzy rozhodnuto vnějším zásahem velmocí.

36 Blíže viz např. NĚMEČEK, Jan: Polsko a československá politická emigrace v roce 1939. *Slovanský přehled*, 2006, roč. 92, č. 2, s. 203–223; KULKA, Erich: *Židé v československé Svobodové armádě*. Naše vojsko, Praha 1990, s. 18–31.

Členové Sokola Kvasilov s náčelníkem ing. Vladimírem Svárovským sedícím uprostřed (foto: NA)

PŘÍCHOD ČESKOSLOVENSKÝCH UPRCHLÍKŮ

V září 1939 bylo Polsko násilně rozděleno mezi hitlerovské Německo a stalinský SSSR, přičemž jeho východní část včetně bývalého Volyňského vojvodství s Rovnem a jeho okolím obsadila Rudá armáda.

V této dramatické době se v Kvasilově ocitla početná skupina československých běženců prchajících před postupujícími jednotkami Wehrmachtu dále na východ. Šlo především o zástupce vojenské emigrace,³⁷ konkrétně příslušníky tzv. československého legionu (oficiálně Legie Čechů a Slováků),³⁸ jimž se v důsledku rychlého postupu

německých vojsk nepodařilo spojit se s hlavní skupinou ustupující směrem k rumunským hranicím. Tato tzv. kvasilovská skupina,³⁹ původně pod velením poručíka Bohumila Nekvasila a od 4. listopadu 1939 štábního kapitána Bohumila Lišky, kterou tvořili zejména čeští a slovenští letci, se i v následujících měsících rozrůstala a v lednu 1940 dosáhla počtu až 150 osob.⁴⁰ Bezpečí mezi českými krajany ale nevyhledávali jen zástupci vojenské emigrace a jejich rodiny, ale i civilisté, takže v Kvasilově na přelomu let 1939 a 1940 mohlo pobývat až 200 československých uprchlíků.

Prvořadým úkolem místních bylo zajistit pro nově příchozí ubytování,

stravu a další základní potřeby. Z titulu své bývalé funkce sehrál v organizaci pomoci významnou roli právě bývalý konzul Vladimír Svárovský. Po příchodu do Českého Kvasilova dne 21. září 1939 byla první skupina uprchlíků ubytována z větší části v sokolovně. Několik jednotlivců pak bydlelo po rodinách, např. MUDr. Emílie Tarabová s dcerkou a Ludmila Maláčová přímo u Svárovského.⁴¹

Kapacita sokolovny a její technický stav se však brzy ukázaly být pro dlouhodobé ubytování nevyhovující. S podporou místních obyvatel a zejména Vladimíra Svárovského zajišťoval improvizovaný štáb skupiny jejich ubytování v okolních českých vesnicích, kde uprchlíci za stravu a nocleh vypomáhali při zemědělských pracích. Nakonec byli během pobytu rozmístěni v celkem 15 volyňských lokalitách (Kvasilov, Mirostín, Hlinsk, Závidov, Rovno, Zdobunov, Dubno, Ulbárov, Špakov, Šepetovka, Radzivillov, Straklov, Huleč, Manieviče, Luck) a ve Lvově. Od volyňských Čechů obdrželi vše potřebné, zejména civilní oděv a také finanční výpomoc. Tuto péči jim opláceli prací na jejich hospodářstvích.⁴² Sokolovna v Kvasilově dále sloužila pouze jako jídelna a přechodné ubytování pro nově příchozí. Tato skupina nakonec zůstala v Kvasilově až do konce března roku 1940, než se znovu připojila k tzv. Východní skupině čs. armády pod velením pplk. Ludvíka Svobody.⁴³

37 Blíže viz např. RICHTER, Karel: *Československý odboj na východě*. Správa sociálního řízení FMO, Praha 1992; FRIEDL, Jiří: Internace československých vojáků v SSSR 1939–1941. In: BORÁK, Mečislav (ed.): *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956)*, část II. Slezské zemské muzeum, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2007, s. 157–200; PLACHÝ, Jiří: Vojáci České a slovenské legie v sovětském zajetí 1939–1941. *Historie a vojenství*, 2019, roč. 68, č. 3, s. 431.

38 Základy této vojenské jednotky byly položeny už v dubnu 1939 v Krakově, její vznik byl však oficiálně potvrzen polským prezidentem Ignacym Mościckým až 3. 9. 1939, dva dny po zahájení německého útoku na Polsko.

39 Ke kvasilovské skupině blíže viz ŠTĚR, Roman: *Československá vojenská emigrace na Volyni 1939–1940. Nástin historie Kvasilovské skupiny* (bakalářská práce). Katedra pomocných věd historických a archivního studia FF UK Praha, Praha 2018.

40 Tamtéž, s. 27.

41 Tamtéž, s. 30.

42 VACULÍK, Jaroslav: *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 50. Blíže viz ŠTĚR, Roman: *Československá vojenská emigrace na Volyni 1939–1940*, s. 29–36.

43 Viz ŠTĚR, Roman: *Československá vojenská emigrace na Volyni 1939–1940*, s. 58–66.

SOVĚTSKÁ OKUPACE
VÝCHODNÍHO POLSKA

Pouhý týden po uzavření smlouvy o neútočení mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem vystoupil lidový komisař obrany maršál Kliment Vorošilov na schůzi IV. mimořádného zasedání Nejvyššího sovětu SSSR s projevem o nutnosti schválit zákon o všeobecné vojenské povinnosti. Na základě takto zakamuflované bleškově provedené mobilizace bylo jen na území Ukrajinské SSR zformováno 98 střeleckých a 14 jezdeckých divizí, 27 tankových brigád a 24 dělostřeleckých pluků. Tyto posily následně v sestavě Ukrajinského a Běloruského frontu 17. září 1939 v pět hodin ráno překročily státní hranici Polska,⁴⁴ oficiálně za účelem „pomoci povstálým dělníkům a rolníkům Běloruska, Ukrajiny a Polska při svržení útlaku jejich odvážných nepřátel, velkostatkářů a kapitalistů“ a také „zabránit německé okupaci území západní Ukrajiny a západního Běloruska“.⁴⁵

Nové sovětské úřady se řídily tajnou direktivou Lavrentije Beriji z 15. září 1939.⁴⁶ První zatýkání, zejména na území západní Volyně, začalo již druhý den po příchodu Rudé armády, 18. září 1939. Tehdy NKVD zadržel většinou příslušníky policie, úředníky, soudce, ale i hajné (jakožto ozbrojence schopné organizovat partyzánské skupiny). Poté se dostali na řadu majitelé domů a bytů, dále provozovatelé velkých a malých podniků

Vladimír Svárovský v kanceláři továrny před svým dílem – portrétem prezidenta T. G. Masaryka, 1930 (foto: NA)

a obchodů. Jeden z důvodů zatýkání a konfiskace majetku byl prostý: za armádními důstojníky postupně přijížděly manželky s dětmi, dále obrovský úřední aparát, též s rodinami, a všechny bylo třeba ubytovat. A řešilo se to většinou vystěhováním nebo zatčením místního majetnějšího („nepřátelského“) obyvatelstva, což z pohledu sovětských okupantů byla jeho většina...

ZATČENÍ SVÁROVSKÉHO

Seznamy osob, jejichž majetek podléhal rekvizici, začaly nové orgány sepisovat na základě polských úředních záznamů již v říjnu. Aby bylo formálně vyhověno zákonu, byly nemovitosti a podniky zabaveny na

základě rozhodnutí místních úřadů. Celkově bylo ve městě Rovno na začátku roku 1940 konfiskováno 640 budov včetně 562 obytných domů s 4 200 byty, ve kterých bylo nově ubytováno 9 200 osob.⁴⁷ Ve stejné době probíhalo též vyvlastnění větších podniků. Rozhodnutí Oblastního výkonného výboru v Rovnu ohledně nacionalizace továrny Vladimíra Svárovského v Kvasilově bylo schváleno poměrně pozdě, 3. dubna 1940. Pro Svárovského mělo být ale ještě hůř.

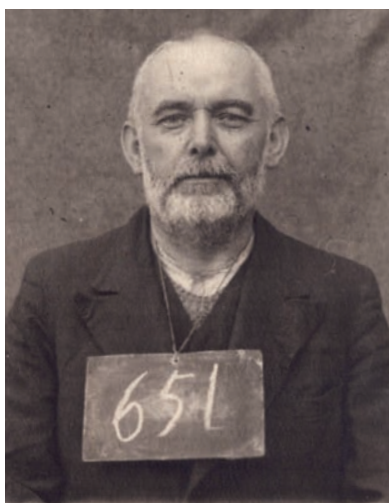
Brzy poté, 10. dubna 1940, bylo Rovenským okresním oddělením RKM (dělnicko-rolnických milic) NKVD vydáno rozhodnutí o zatčení Svárovského, a to z důvodu, že „byl majitelem Kvasilovské slévárny železa,

44 MELTUCHOV, Michail Ivanovič: *Upuščennyj šans Stalina. Sovetskij Sojuz i borba za Jevropu: 1939–1941. (Dokumenty, fakty, sužđenija)*. Veče, Moskva 2000, s. 110.

45 *Rossijskij gosudarstvennyj voennyj archiv* (Ruský státní vojenský archiv, RGVA), f. 35086, inv. 1, sp. 190, Bojevoj ukaz 1 Vojennogo soveta Belorusskogo fronta ot 15 sentjabrja 1939 g., l. 14.

46 *Haluzevyj deržavnyj archiv služby bezpeky Ukrajiny* (HDA SBU), f. 16, inv. 32, sp. 33, l. 1015. Citováno z *Radjanski orhany deržavnoji bezpeky u 1939 – červni 1941 r. Dokumenty HDA SB Ukrajiny*. Vydavnyčyj dim „Kyjevo-Mohyljnska akademija“, Kyjiv 2009, s. 46–49.

47 LEONOVA, Ljudmyla: *Bulo vaše – stalo naše. Jak bilšovyky v 1939-u v Rivnomu nacionalizaciju provodyly. Fotografiji staroho Lvova*, 19. 9. 2020 – viz <https://photo-lviv.in.ua/bulo-vashe-stalo-nashe-yak-bilshovyky-v-1939-u-v-rivnomu-natsionalizatsiiu-provodyly> (citováno k 28. 1. 2026).

Vladimír Svárovský ve vyšetřovací vazbě NKVD, 1940 (foto: DARO)

kde vykořisťoval 50 dělníků. V současnosti bez trvalého zaměstnání, nepřátelsky naladěn proti sovětské moci“.⁴⁸ Na základě rozhodnutí z téhož dne byl umístěn do vazby ve věznici města Rovno.

OBVINĚNÍ A VÝPOVĚDI SVĚDKŮ

Standardní praxí NKVD při vyšetřování bylo provedení prvního výsledku po uplynutí dvou až čtyř týdnů po zatčení. Tato praxe umožňovala vyšetřovatelům snáz vynutit doznání z unaveného a často psychicky zlomeného člověka, jelikož dlouhé zadržování před prvním výsledkem jen zesilovalo psychologický dopad izolování a strachu z budoucích utrpení. Po dvou týdnech ve vazbě, 22. dubna 1940, proběhl také první výslech Vladimíra Svárovského.

Týkal se provozu kvasilovské továrny a Svárovský při něm uvedl, že 50 dělníků u něj pracovalo v posledních letech, ale před rokem 1927 měl zaměstnanců až 380, že plat dělníků se vypočítal ze sazby 55 grošů za hodinu, nezletilí učni přitom pracovali první tři měsíce zdarma (poslední souvětí bylo vyšetřovatelem potvrženo) a pro vlastní potřeby si bral jako majitel pouhých 300 zlotých ročně (čímž chtěl pravděpodobně demonstrovat, že v těžkých časech vydělával daleko méně než dělníci). Také vyšetřovatelům doznal, že byl honorárním konzulem ČSR na Volyni a v jeho kompetenci bylo mj. vydávání víz pro vycestování do Československa.⁴⁹

Po týdnu proběhl opakovaný výslech, při němž Svárovský jen potvrdil všechna svá dřívější vyjádření,

přičemž byl nucen v jeho závěru doznat podstatu obvinění vzneseného proti němu: „Ano, přiznávám se k tomu, že jsem byl majitelem slévárny litiny, dlouhodobě jsem vykořisťoval 100 dělníků a také jsem umožňoval vykořisťování dětské práce bez jakéhokoli odměňování,⁵⁰ byl jsem čestným konzulem Československa v Polsku a vedl jsem boj proti revolučnímu hnutí dělnické třídy a rolnictva.“⁵¹ Jakými prostředky bylo ono doznání vynuceno, se můžeme pouze domnívat.

Dokumenty z vyšetřovacího spisu Vladimíra Svárovského zejména ilustrují postup sovětských orgánů NKVD při vykonstruování obvinění vůči vyvlastňovaným obyvatelům západních regionů Ukrajiny a Běloruska (dříve východního Polska). Jak už bylo zmíněno, nejdříve při okupaci těchto oblastí zajistili sovětské představitelé seznamy vlastníků všech atraktivních nemovitostí a podniků, aby je předali sovětským orgánům samosprávy k formálnímu schválení za účelem vyvlastnění. Poté stejné seznamy převzalo NKVD a každého, kdo byl označen jako vykořisťovatel dělníko-rolnické třídy a kontrarevoluční agitátor, čekalo zatčení a ve většině případů odsouzení k osmi letům nucených prací s konfiskací osobního majetku ve prospěch sovětského státu.⁵²

Mezitím NKVD shromažďoval důkazy – předměty doličné a osobní svědectví. Hned druhý den po zatčení Svárovského byl u výsledku dělník z mechanického a slévárenského závodu v Kvasilově Mychailo Hanatjuk (nar. 1910), který

⁴⁸ DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 245, l. 1.

⁴⁹ Tamtéž, l. 8.

⁵⁰ Zaučování nezletilých v továrně bylo před první světovou válkou celkem běžným jevem: „Děti obyvatel Kvasilova-2 – českého (jak se mu říkalo, na rozdíl od Kvasilova-1 – ukrajinského) postupně vyrůstaly a rodiče je posílali ke Svárovskému. [...] Továrna nabírala učně, jejichž výuka trvala tři roky, a za to každý den museli platit 10 hrivenků [= 1 rubl]. Po absolvování výuky byl učeň povýšen do dělnické pozice a dostal okolo 300 rublů. Často však, když se blížil konec tříletého období, snažili se [Svárovský] najít záminku a učně z továrny vyhodit. A na uvolněná místa byli nabíráni noví, čerství učni. Ze 100 učňů se dělníky stalo pouze 25 procent.“ Více viz LYMYČ (VOJNAROVYČ), Anna (ed.): Kvasyliv: fragmenty istoriji. T. 1. Volynski oberehy, Rivne 2011, s. 25.

⁵¹ DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 245, Protokol výslechu Vladimíra Svárovského z 28. 4. 1940, l. 10.

⁵² Reabilitovaní istorijeju. Rivnenska oblast. Kn. 39. TZOV „Ovid“, Kyjiv – Rivne, 2013–2019.

se ale svého zaměstnavatele zastal a uvedl, že o „kontrarevoluční činnosti Svárovského Vladimíra nic neví“.⁵³ Stejně odpověděl i další dotázaný dělník, Čech Josef Horyna (nar. 1911), který se zřejmě též nesnažil získat přízeň sovětských orgánů. Svědek ochotný vypovídat ve Svárovského neprospěch se našel až začátkem června přímo v rovenské věznici. Byl jím polský pohraničník ruského původu por. Nikolaj Daněnkovič (nar. 1899) ze Zdobunova, který tam byl už od 14. listopadu 1939.

Ten uvedl, že Svárovského osobně neznal, ale převyprávěl vyšetřovateli informace, o kterých se doslechl od jiných osob: „Koncem roku 1938 jsem jednou zaslechl, jak velitel placówki [jednotky – pozn. autorů] v Rovně kapitán Grabowski se smíchem vyprávěl jejím příslušníkům, jak Svárovský, aby ukázal svou loajalitu k Polsku, vydal polským úřadům Čechy, kteří uprchli před Němci a přišli za ním s žádostí o pomoc při nelegálním vstupu do SSSR. Jména těchto Čechů Grabowski neprozradil.“⁵⁴

Tyto informace „z druhé ruky“ (a očividně vyfabulované) sovětským vyšetřujícím orgánům formálně stačily ke vznesení obvinění dle článku 54-13 trestního řádu USSR. Šlo konkrétně o článek trestající „aktivní činnost a boj proti dělnické třídě a revolučnímu hnutí, projevené zastáváním funkcí v carském režimu nebo u kontrarevolučních vlád za občanské války“. Svárovského, který pobýval až do začátku 20. let v Čechách, se tedy týkala především první část znění tohoto článku. Jeho případ byl už 7. srpna 1940 postoupen k posouzení mimosoudnímu orgánu, tzv. Zvláštní poradě NKVD SSSR.

Kopie rozsudku vyneseného nad Vladimírem Svárovským, na jehož základě byl poslán na osm let do táborů Gulagu v Kazachstánu, kde zřejmě zahynul (repro: DARO)

Rozhodnutí však ve Svárovského případě nepadlo tak rychle, jak bylo v této době otevřeného bezpráví (praxe vynucených a smyšlených obvinění vůči zatčeným) běžné. Dne 30. ledna 1941 totiž pomocník prokurátora Rovenské oblasti pro zvláštní případy rozhodl o vrácení Svárovského případu zpět rovenskému NKVD k došetření: „Během výslechu Daněnkovič uvedl, že od Grabowského věděl o tom, že Svárovský předával bývalé polské policii občany přijíždějící z Československa, ale totožnost těchto osob nebyla vyšetřováním zjištěna a Grabowski nebyl v rámci případu vyslýchán. Vyšetřováním nebyla zjištěna ani podstata protisovětské agitace, ani Svárovskému nebyla prokázána vina. Příklad obsahuje dokumenty, které si vzájemně protirečí [...]. Na listu 20 spisu Svárovský v několika případech uznal boj proti revoluční

smýšlejícím dělníkům a rolníkům, ale povaha tohoto boje nebyla v daném případě zjištěna a vyšetřovatelé tuto otázku konkrétně nevznegli. Otázka boje proti revolučnímu hnutí proto zůstala zcela nevyšetřena. Je třeba také poznamenat, že vyšetřování případu bylo provedeno nekvalitně a v hrubém rozporu s normami trestního řádu.“⁵⁵ Tímto rozhodnutím dostali vyšetřovatelé deset dní na „správné“ dorešení (tj. doplnění důkazových materiálů) a uzavření případu. Ve skutečnosti však šlo jen o drobnost, neboť sovětské orgány rozhodně nestály o spravedlivý proces, ale pouze o jeho přesné formální naplnění.

Tehdy, v únoru 1941, proběhly další výslechy zaměstnanců kvasilovské továrny ohledně vztahů Svárovského s dělníky. Tyto dokumenty přinášejí zajímavá svědectví nejen o jeho osobnosti, ale také

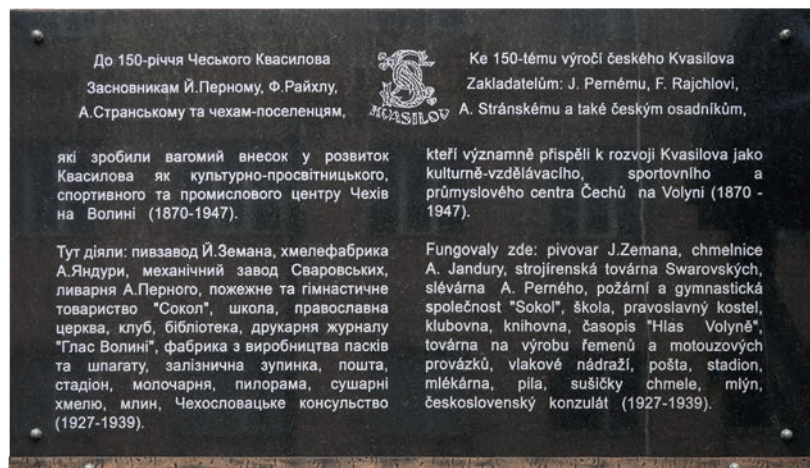
⁵³ DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 245, Protokol výslechu Hanatjuka Mychaila z 11. 4. 1940, l. 15.

⁵⁴ Tamtéž, Protokol výslechu Nikolaje Daněnkoviče z 5. 6. 1940, l. 18. Daněnkovič byl 22. 6. 1940 ze zdravotních důvodů z vězení propuštěn (DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 5646), velitel Rivněnské placówki 2. oddílu polského generálního štábu kapitán Eduard Grabowski při příchodu Rudé armády v roce 1939 uprchl do Rumunska (DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 245, l. 34).

⁵⁵ DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 245, Rozhodnutí Prokuratury Rivněnské oblasti USSR z 30. 1. 1941, l. 27.

Zchátralá budova bývalé továrny Vladimíra Svárovského v Kvasilově dnes. Stávající majitel, strojírenský podnik Rivnesilmaš, v podnikání momentálně nepokračuje. (foto: Jan Dvořák)

Pamětní deska odkazující na 150. výročí založení Českého Kvasilova umístěná od roku 2020 na budově obecního úřadu (foto: Jan Dvořák)

o finančních poměrech na Volyni, zejména v době sovětské okupace v letech 1939 až 1941. O vztazích s Vladimírem Svárovským při výsledku vyprávěl kovolijec Ivan Semeňuk

(nar. 1904): „Svárovský nikdy nedělal ústupky dělníkům ani nebral v úvahu jejich žádosti. Pamatuji si, jak jsem se na něj jednou osobně obrátil se žádostí o zálohu 100 zlotých. Sarkastickým

tónem odpověděl: „Myslel jsem, že máte peníze v bance, vy ale chodíte za mnou a žádáte o zálohu.“ A tak mé žádosti nevyhověl.“⁵⁶

Tuto úvahu o povaze Svárovského potvrzují také slova soustružníka Josefa Goringa (nar. 1911): „Žádného hrubého zacházení jsem si z jeho strany nevšiml. S dělníky téměř nikdy nemluvil. Mluvil pouze tehdy, když ho dělník oslovil s žádostí o zvýšení platů, které nikdy nevyhověl. [...] Jako vykořisťování by mohla být označena skutečnost, že mzda byla velmi nízká, zatímco pracovní normy se každý rok zvyšovaly. Například mechanik 7. třídy vydělával za směnu pouze 4 zloté, zatímco já jako mechanik v současnosti vydělávám až 20 rublů za směnu. Navzdory nízkým mzdám dělníka se snažil snížit i tuto mzdu s vysvětlením, že zakázek ubýlo a v továrně téměř není práce.“⁵⁷

Pro pochopení celkového kontextu tohoto postřehu je nutno vědět, že do okamžiku příchodu sovětské armády na polské území oficiální výměnný kurz zlotého k sovětskému rublu neexistoval, porovnat sovětský plat s polským je ale možné například na základě kupní síly v obou případech. K tomu může být nápomocný následující dobový komentář: „Dělník pracující za 100 zlotých žil líp než sovětský technik, mistr, vedoucí dílny, který dostával 700–800 rublů měsíčně, sovětský dělník žil hůř než místní nezaměstnaný.“⁵⁸

První uměle nastavený výměnný kurz vznikl na základě již zmíněné Berijovy tajné direktivy z 15. září 1939. Podle § 16 tohoto dokumentu se měli sovětské představitelé vyarovat „konfiskace krmiva a potravin od obyvatelstva. Nakupujte potřebné píce a potraviny od obyvatelstva za hoto-vost v sovětských rublech a informujte

56 Tamtéž, Protokol výslechu Ivana Semeňuka z 19. 2. 1941, l. 40.

57 Tamtéž, Protokol výslechu Josefa Goringa z 19. 2. 1941, l. 37.

58 RUDNYCKA, Milena: *Zachidnja Ukrajina pid bolševykamy* (Western Ukraine under the Bolsheviks. IX. 1939 – VI. 1941). Shevchenko scientific society in the USA, New York 1958, s. 51.

obyvatelstvo, že cena (kurz) rublu se rovná ceně (kurzu) zlatého.⁵⁹ Posléze byl kurz stanoven na 5 rublů za zlotý, a tak dělník, který dostával od Svárovského za osmihodinový pracovní den 4 zloté, obdržel od nových hospodářů 20 rublů, díky čemuž měl iluzi finančního polepšení.

OBŽALOBA A SOUD

Obžaloba v případě Vladimíra Svárovského byla definitivně sepsána téměř rok po jeho zatčení, 5. března 1941. Obviněn byl stejně jako většina volyňských a haličských podnikatelů podle zmíněného článku 54-13 trestního zákoníku USSR, slovy prokurátora konkrétně z tohoto: „Od roku 1921 do dubna 1940 byl majitelem slévárny a strojírny v Kvasilově Českém, ve které vykořisťoval dělníky. Současně byl spojen s polskou rozvědkou, jíž vyrazoval revolučně naložené osoby. Od roku 1931 do konce roku 1938 byl čestným konzulem československé vlády v bývalém Polsku na Volyni. Opakovaně cestoval do Prahy na návštěvu k československé vládě. V roce 1932 ho přijal bývalý prezident Masaryk, v roce 1938 ministr zahraničí a bývalý prezident Beneš. Jako čestný konzul byl v trvalém spojení s bývalým konzulem [správně vyslancem – pozn. autorů] československé vlády – Girsou⁶⁰ v Polsku, od něhož obdržel instrukce a pokyny pro svou práci.“⁶¹

Zdá se tedy, že ani čekisté sami pořádně nevěděli, podle jakého paragrafu Svárovského obvinít. A ačkoli by je jistě více lákalo obžalovat ho

z vazeb na mezinárodní buržoazii skrze jeho dřívější konzulární činnost, formálně i procesně v tu dobu bylo jednodušší odsoudit ho jako vykořisťovatele. Jeho role konzula tak byla jen přítěžující okolnost – skutečným důvodem odsouzení bylo vlastnictví podniku (továrny), která měla připadnout okupační moci.

Ještě před ukončením vyšetřování bylo 21. ledna 1941 ke spisu přidáno lékařské potvrzení, v němž stálo, že Svárovský je zdrav a hodí se pro manuální práci. Zvláštní poradě NKVD SSSR byl případ předán se závěrem prokurátora Rovenské oblasti z 14. března 1941 s tím, že trestný čin podle článku 54-13 trestního řádu USSR nebyl prokázán, naopak prokázán byl trestný čin podle článku 54-4, který se týkal poskytování pomoci té části mezinárodní buržoazie, jež usiluje o svržení komunistického systému. Nicméně rozhodnutím vyšetřovací jednotky (sledčasti) UGB NKVD USSR z 26. března 1941 byl Svárovský nakonec obviněn podle původního článku 54-13.

Dne 31. května 1941 Zvláštní porada NKVD SSSR odsoudila Vladimíra Svárovského k osmi letům v táboře, a to počítáno od 11. dubna 1940. K výkonu trestu měl být transportován do jednoho z táborů Karlagu v Kazachské SSR. Jeho další osud není znám, je však vysoce pravděpodobné, že zemřel během výkonu trestu.

Postižena pak byla i Svárovského rodina. Manželka Věra a nezletilý syn Jaroslav byli odesláni do vyhnanství v severním Kazachstánu. V roce 1942

se přihlásili do československé vojenské jednotky v Buzuluk, kam přišli v květnu 1942. Věra Svárovská byla vzhledem ke svému věku odvedena až později a sloužila v odboru sociální péče u náhradního pluku, syn Jaroslav nebyl z neznámých důvodů odveden.⁶² Po válce se Svárovská se synem usadila v Žatci. Zemřela v 70. letech. Jaroslav Svárovský pracoval v žatecké šroubárně, zemřel však předčasně v roce 1959 ve věku 52 let.⁶³

S rodinou Svárovských je spojen ještě jeden pozoruhodný osud: do čs. vojenské jednotky v SSSR vstoupil již v březnu 1942 i Svárovského synovec Jiří Šmolík (nar. 1913) z Českého Kvasilova. Jako člen 1. roty bojoval v březnu 1943 u Sokolova, kde padl do německého zajetí. Od konce září 1943 do konce února 1944 byl s dalšími čtyřmi vězni v protektorátu zapojen do propagandistické protisovětské akce řízené K. H. Frankem. V roce 1946 byl za vojenskou zradu odsouzen k dvaceti letům těžkého žaláře. V roce 1954 se dostal podmíněně na svobodu a pracoval pak jako údržbář v Brně. Zemřel v roce 1980.⁶⁴

ANNA CHLEBINA (1976) je redaktorka, novinářka, překladatelka a autorka publikací věnovaných ruské meziválečné emigraci v Československu. Absolvovala

Filologickou fakultu Ševčenkovy národní univerzity v Kyjevě, obor ukrajinský jazyk a literatura. Od roku 2000 žije v Česku. Pracuje ve Slovanské knihovně – Národní knihovně ČR a od roku 2019 v Ústavu pro studium totalitních režimů. Podílí se na projektu Čechoslováci v Gulagu.

59 HDA SBU, f. 16, inv. 32, sp. 33, l. 1015. Citováno z Radjanski orhany deržavnoji bezpeky u 1939 – červni 1941 r. Dokumenty HDA SB Ukrajinj. Vydavnyčij dim „Kyjevo-Mohyljynska akademija“, Kyjiv 2009, s. 49.

60 Václav Gírsa (1875–1954) byl lékař a československý diplomat. V letech 1927–1935 československý vyslanec v Polsku, 1935–1938 v Jugoslávii.

61 DARO, f. R-2771, inv. 2, sp. 245, Obžaloba Vladimíra Svárovského z 5. 3. 1941, l. 4243.

62 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA – VHA), f. Osobní spisy 255 (sbírka) (Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.), Svárovská Věra.

63 ŠEREŤUK, Mikuláš: Kronika Českého Kvasilova, s. 58.

64 BROŽ, Miroslav – KOPECKÝ, Milan a kol.: Sokolovo – nezapomenutí hrdinové. Příslušníci 1. čs. samostatného praporu v SSSR. Epocha, Praha 2023, s. 401.